

Alekszej Goncsarenko

A KLASSZIKUS IRODALOM SZÍNPADRA ÁLLÍTÁSÁNAK HÁROM LEHETSÉGES MÓDJA AZ OROSZ BÁBSZÍNHÁZBAN

Három népszerű orosz színház nemrégiben olyan felnőtteknek szóló előadást mutatott be, amely a klasszikus irodalom remekműveit dolgozta fel: Kurganban Szophoklész *Oidipusz királyát*, Vologdában Mérimée *Carmen* című művét és Moszkvában Marquez *Egy nagyon öreg ember óriási szárnyakkal** című novelláját. A három előadás különböző módon közelíti meg a vizuális színház dramaturgiáját: az egyik előadás szavak nélkül állít színpadra; a másik „néma” színészekkel operál, oldalról pedig egy felolvasó elbeszéli a történetet; és a „hagyományos” módszer, amikor a bábjátékosok konkrét szerepeket játszanak, miközben mozgatják a bábokat és „helyettük” beszélnek.

Ezek a megközelítések nagyon népszerűek az orosz bábművészek között, és jól is szemléltetik számunkra a kortárs orosz bábszínház trendjeit. Ezek a produkciók nem a megszokott módon készültek: mind a társulat, mind a rendezők és a tervezők számára kísérletező formák.

A *Carmen* bár váratlanul, de mindig is nagy népszerűségnek örvendett az orosz bábszínházban. Mindannyian emlékszünk Szergej Obrazcov szóló koncertműsorának mulatságos jelenetére, amelyben a mester az avítas operai tradíciókat egy túlsúlyos szoprán énekesnővel gúnyolta ki – egy TV-felvételnek köszönhetően ez a produkció igen közismert ma is Oroszországban. A vologdai *Carmen* azonban egy igen komoly produkció. Az ismert orosz rendező, Borisz Konsztantyinov és a szentpétervári tervező Viktor Antonov úgy döntöttek, hogy Mérimée regényét szavak nélkül állítják színpadra, mivel még így is minden néző számára érthető a történet. A szenvedélyes légkör megteremtése fontosabb, mint maguk az események. Nyolc fekete

ruhás színész és színésznő jelenik meg a színpadon gitárral, készen arra, hogy daloljanak és táncoljanak. A spanyol hangulat nagyon erőteljes az előadásban. A produkció élő tradicionális spanyol zenével indul, majd később Bizet „slágereivel” folytatódik. A bábok nemcsak szereplők, hanem egyben hangszerek is. A lábaik olyanok, mint a dobverők, de lábfejük nincs. A táncot saját lábukkal járják, és minden dobbantás a ritmus egy-egy üteme. A bábok kezeit azonban az őket mozgató színészek végtagjai helyettesítik. Három bábszínész dolgozik egy bábbal. A bábok rugalmasak és kifejezőek. A férfiak, akik a karmestert mozgatják, időnként Carmen hódolói is életre keltik.

Azok az alkotók, akik szavak nélkül hoznak létre előadásokat, előszeretettel használnak sok szimbólumot produkcióikban. A *Carmen*ben a kerék az egyik legérdekesebb szimbólum. A karaván kerekéken álló börtönné válik. A kerekék különböző helyszínekre jutnak el, azt fejezve ki, hogy az ember a végzet játéka. Mikor valaki meghal, egy kosárba gyömöszölik. Egyedül Carmen emelkedhet fel a mennybe. A kerék lesz a koporsója, az ő belépőjegye a túlvilágra. Útja a paradicsomba, nem pedig a pokolba vezet.

A történet Délen játszódik és többnyire éjszaka. Világit a hold és nagy a forróság. Lassacskán a fekete szín válik uralkodóvá. A vörös a szenvedélyt és szerelmet jelenti, a fekete halált és tragédiát. Végül az életelen Carment a kerékre helyezik, itt a ruhája már fekete, vörös szín már nem takarhatja. Viktor Antonov a színekkel fejezi ki olvasatát. A fekete és a piros színek kapcsolata végig meghatározó. Az pedig szóra se érdemes, hogy az előadásról készített fényképek kivétel nélkül fekete-fehérek, apró vörös foltokkal.

* A cím saját fordítás. – SZ. V.

Carmen. R. Borisz Konsztantyinov, T. Viktor Antonov. Tyeremok Bábszínház, 2013. Vologda

Oidipusz király. R: Alekszandr Januskevics, T: Ludmilla Szkitivics. Gulliver Bábszínház, 2012. Kurgan

Oidipusz király

A zene dramaturgiája nagyon fontos a szöveg nélküli előadásokban. Jelen esetben a klasszikus zene furcsa hangokká alakul, amelyekben fellelhetők az opera zenei elemei. Népszerű dallamokat fedezhetünk fel a pisztolylövések, az üvegkoccanások vagy a ketyegő óra zörejeiben.

A fiatal rendező, Alekszandr Januskevics és a minszki tervező, Ludmilla Szkitovics az általuk létrehozott *Oidipusz király* kurgani feldolgozásában leválasztották a szavakat a cselekvésekről. A narrátor szenttelen hangon olvassa fel a tragikus szöveget, egy nyomozóra emlékeztet érzelemmentes beszédmódja. A színészek gyakran belemerevednek a mozdulataikba, és mint az antik szobrok állnak egy darabig. Körben óriási méretű a bútorzat, így az emberek játszóterén hancúrozó gyerekekre emlékeztetnek. Nemcsak hasonlítanak rájuk, de gyerekesek is. Az elbeszélő tapasztalt színész, néma társai pedig nagyon fiatalok. Ő a pátriárka, a tanár – a többiek a nebulók. Ők azért játszanak a bábokkal, hogy elmeséeljék a történetet. A színész, aki Oidipuszt játssza, gyakran elővesz egy

nagy tejesüveget. Iokaszté egy babával játszik. A színpadi megjelenítés összhangban van azzal a jelenkori szokással, amikor a rendezők az antik tragédiákat újraértelmezve, a 20. század fejlődését tekintetbe véve állítják színpadra a műveket. Jelen esetben Sigmund Freud elméletei kétségtelenül megjelennek ebben a feldolgozásban.

A szereplők gyakran vannak összezavarodva, mint például Oidipusz, aki úgy akar végére járni a gyilkosságának, hogy mindenkitől megállás nélkül kérdezősködik, mint egy gyerek, aki a világ dolgairól faggatja a felnőtteket. A színészek kezében a bábok néha kicsi, néha pedig nagyméretű állatok. Egymást ellensúlyozzák. A lehetséges értelmezések egyike az, amely szerint ezek az állatok a szereplők totemjei. Iokasztét macskaként ábrázolják, egy rabszolga golya, a lelkész bárány, a vak Teiresziasz pedig egy vakvezető kutya. A mozgás nem jellemző rájuk, az asztalon szoborként állnak, hogy emlékeztessék az embereket a vereségeikre és győzelmeikre. Egy bábnak általában szimbolikus jelentése van a színész kezében. Ez nem bábszínház, inkább színház bábokkal. A nem éppen rokonszenves kórust patkányok jelenítik meg. A patkányokhoz rendszerint nagyon rossz kulturális értelmezések tapadnak, elég hozzá Camus *A pestis* című regényét ismernünk. A patkányok mindenütt élnek, még a színházi maszkokban is, a száj- és szemnyílásokban. Laiosz csontjait nem temetik el, olyannak tűnik, mint egy pici csontváz egy biológia szertárban.

Az *Egy nagyon öreg ember óriási szárnyakkal* az Obrazcov Színházban felnőtteknek bemutatott legutóbbi előadás az ismert orosz művész, Viktor Nyikonyenko munkája. Ez volt az első alkalom, hogy rendezőként dolgozott. Összesen négy bábót használnak az előadásban ahhoz, hogy színpadra állítsák Marquez három elbeszélését. Egy öregember nagy szárnyakkal, egy lány, egy fekete fiú és egy öreg hölgy játszanak különböző szerepeket a három történetben, az *Egy nagyon öreg ember óriási szárnyakkal*, *A legvonzóbb lecsúszott férfi a világon*, és a *Nabo, a fekete ember, aki megvárta az angyalokat** című elbeszélésekben. A bábok nagyon élethűek, ember nagyságúak. Három közülük zsinór nélküli marionett, végtagjaik készen

* A cím saját fordítás. – Sz. V.

állnak rá, hogy felzsinórozzák őket. A színészek a fekete színház technikájával dolgoznak, kivéve az öreg hölgyet, aki ember nagyságú mimikus báb. Az egyik figura két különböző szerepet is játszik: az első és a harmadik jelenetben ugyanaz a lányalak egymástól eltérő karaktereket testesít meg. Az első rész némajáték. Egy zenész a színpad mellett szaxofonon játszik, a szereplők némák, egy kis lány próbál segíteni a nagyon öreg embernek szárnyakkal. Nyikonyenko teljes mértékben követte a novellában megjelenő öregember személyleírását, de előadásának első részében azt mutatja meg, ami Marquez novellájának a vége: ahogy az angyal kitárja megtépázott szárnyait, és elhagyja a várost. A nézők éppen csak sejtethetik, mi történt: hogy az emberek nem hittek az angyalban. Az öreg hölgy egyáltalán nem mozdul meg a monológja alatt. De dohányzik, ami maga egy színházi csoda. A második rész *A legvonzóbb lecsúszott férfi a világon* című írás feldolgozása. Ezt egyetlen színészről játssza. Egy idősebb hölgy spanyolul beszél, vagyis inkább valamiféle kitalált nyelven, ami olyan,

Egy nagyon öreg ember óriási szárnyakkal. R: Viktor Nyikonyenko. Obrazcov Színház, Moszkva

mint a spanyol. A közönség hallhatja a halandzaszöveget orosz fordítását, melyet szándékosan érzelmentesen adnak elő. Az előadásmód a nemzetközi színházi fesztiválokról ismert szinkron tolmácsolásra emlékeztet. A történetet a nő mondja el bábokkal. Ezek a bábok fából készültek és kicsik, az arcuk hasonlít a pogány szertartásokban használt antik szobrokhoz. A báb válik bábjátékkossá.

Az utolsó jelenet Nabóról és a lóról szól. Ez egy fiú és az angyal párbeszéde, a párbeszéd közben a bábok balettoznak. Ne felejtjük el, mit is mondott Obrazcov: hogy a balett az a műfaj, amelyik a legközelebb áll a bábjátékhoz.

A parabola nagyon nehéz műfaj, de a bábok képesek megjeleníteni. Sőt mi több, a bábok szeretnek parabolákat játszani. A bábszínpadon megjelenő klasszikus irodalom több mint pusztán illusztráció, a bábszínészek számára lehetetlen, hogy realiztikus játéknnyelvet használjanak. Még a báb is csak úgy viselkedik, mint egy emberi lény, ami szinte csodának számít, a nézők számára költészet. A klasszikus irodalom színpadra állítása különféle színpadi megoldásokat kínál. Jóval többet, mint a most ismertetett három példa.

Szántó Viktória fordítása

Egy nagyon öreg ember óriási szárnyakkal

RUSSIAN PUPPET THEATER PRESENT CLASSIC WORKS

Three popular Russian theaters performed masterpieces from the classic literature in their own adaptations for adults. Sophocles' *Oedipus Rex* was performed in Kurgan; Mérimée's *Carmen* in Vologda; and Marquez' *A Very Old Man with Enormous Wings* in Moscow. The productions evolved in an unusual fashion: in each, the ensembles, directors and designers collaborated in creating an experimental form. Each performance approached the dramaturgy of visual theater in a different way. The first (in Kurgan) was completely without words; the second (in Volga) used "mute" actors with a narrator telling the story; and the third (in Moscow) worked with a "traditional" method in which the puppeteers took on specific roles, operated the puppets and spoke for them. Though there are many other theatrical solutions available in the classic literature, these approaches are all very popular right now and exemplify major trends in contemporary Russian puppet theater.

Alekszej Goncsarenko 1979. július 22-én született Moszkvában. 2001-ben szerzett diplomát az Orosz Színházművészeti Egyetem (GITISZ) színháztörténet és kritika szakán. PhD fokozatot szerzett Művészeti Kritika és Művészettörténet szakon 2005-ben. Az oroszországi Színházművészeti Szövetség Gyermekek-, Ifjúsági és bábszínházi tagozatának vezetője. Több mint 300 cikket írt, amelyek Oroszországban, Írországban, Lengyelországban és Dániában jelentek meg. 2012 óta az UNIMA elméleti munkabizottságának tagja.

Egy nagyon öreg ember óriási szárnyakkal. Második történet: A legvonzóbb lecsúszott férfi a világon.

Egy nagyon öreg ember óriási szárnyakkal. Harmadik történet: Nabo, a fekete ember.